

MEZŐ IMRE 90

I.

ZONGORAÓRA A SZERZŐVEL

Mező Imre¹ 16 könnyű zongoradarab sorozatáról a szerzővel Ábrahám Mariann beszélgetett

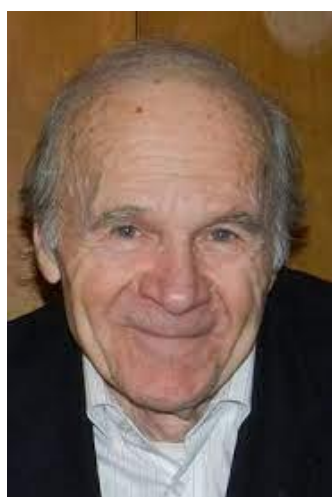

magyar és magyarországi szlovák népdalok felhasználásával
(EMB, 1996)

Tartalomjegyzék:

1. (Istenem, Istenem)
2. (Dunaparton van egy malom)
3. (Kocsi szekér)
4. (Aki szép lányt)
5. (Egy aranyat vettem)
6. (Mókuska)
7. (Járok egyedül)
8. (Kőketánc)
9. (Hej, szélesnek udvarán)
10. (A kazári piacon)
11. (Dömötöri komámasszony)
12. (Konope, konope)
13. (Ruza som ja, ruza)
14. (Hej, jelen, jelen)
15. (A búbánat, keserűség)
16. (Levél Katica)

¹ Zeneszerző, zenei szerkesztő. Szeghalmon született 1932. április 6-án. Tanulmányait 1950 és 1958 között a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola karvezetés, majd zeneszerzés szakán végezte, Vásárhelyi Zoltán és Szervánszky Endre tanítványaként. 1958 és 1968 között a Fővárosi Zeneiskola Szervezet szolfézstanára, 1968-tól a Zeneműkiadó Vállalat szerkesztője. 1959-ben második díjat nyert a bécsi zeneszerzői versenyen. Sulyok Imrével több mint négy évtizeden át volt a Zeneműkiadó Liszt összkiadásának munkatársa.

Mező Imre
(Ábrahám Mariann felvétele)

Ábrahám Mariann

Egy mű előadási jeleinek megfejtését az segíti elő legjobban, ha maga a szerző világít rá megoldásukra. Mező Imre: 16 könnyű zongoradarab című sorozata közkedvelt előadási darabja a zeneiskolák 3-6. osztályos növendékeinek.

- *Mit mond a szerző a darabokról?*

- Mind a tizenhatnak a témája népdal. Tizenháromé magyar, háromé pedig szlovák dallam. Ezek a művek nem pusztán zongoraátiratok, még akkor sem, ha bennük az eredeti népi dallamok változtatás nélkül megmaradtak. A dallamokhoz komponált ellenszólamok, harmóniák stb. a teljes, szöveges népdal hatását is hivatottak ugyan pótolni, de azt is kifejezésre juttatják, hogy rám hogyan hatottak ezek a népdalok, magam milyen viszonyban vagyok ezekkel a népdalokkal, mit értettem meg, mit fogtam fel belőlük. Így új művek születtek. Karakterdarabok, melyeknek mondanivalóját alapvető módon a témául szolgált népdal, végső soron azonban mindig az adott mű egésze határozza meg. A jó előadás érdekében tehát első teendőnk a források, az „eredeti” tanulmányozása. Csak ha megértettük és megéreztük a témául szolgált népdal mondanivalóját, akkor jutottunk az egyes darabok alapvető tartalmi elképzelésének, kifejeznieivalójának birtokába. A végleges megoldást pedig csak a darabok teljes zenei anyagának tanulmányozása és elsajátítása adhatja meg.

- *Hallhatnánk néhány szót - kottával a kézben - az egyes darabok előadásáról?*

- Az első egy kötetlen metrumú, rubato dallamra épül. A dallam deklamálásában az eredeti népdalszöveg ritmusát is követhetjük. A 12. és 15. ütemben levő

korona alatt a kíséret három akkordja legyen egyenletes. Ezeket a jobb kéz fermátás hangja után kb. egy negyeddal indítsuk, megszólaltatásukat kissé könnyedebbnak képelem. Ne három kimért és súlyos akkord legyen, hanem egy folyamatos bevezetés a következő sorkezdethez. A befejezés előtt egészen az utolsó előtti ütemig tartsuk a fortét. A jó tempót maga a népdalszöveg sugallja - próbáljuk megénekelteni a zongorát! A darab második felében a kifejezés szenvedélyesebb, a harmóniaváltások ritmusa izgatottabb. Ennek megvalósításával jön létre a jó formálás és építkezés.

Az egykori békéstarhosi „Énekiskola” (1947–1954) emlékének
To the Memory of the Music School of Békés-Tarhús (1947–1954)

16 KÖNNYŰ ZONGORADARAB
16 EASY PIANO PIECES

(Istenem, Istenem)
Parlando rubato

1.

MEZŐ Imre
(1932–)

© 1986 by Editio Musica, Budapest
Printed in Hungary

Z. 17. 9/6

A második darab nem túl gyors. A vízimalom egykedvű, folyamatos, monoton zsongásával indul, itt kissé dúsabb színező pedál kívánatos. A harmóniaváltásoknál is tartanunk kell a mozgás egyenletességét - a malomnak járnia kell! -, a váltásoknál egy parányi dinamikai kiemelés szükséges csupán. A bal kéz egyenletes, kétnegyedes metrumával a jobb kéz változó ütemű dallama

áll szemben, amely a már kissé bizonytalan egyensúlyi helyzetű, részeg legény búját-baját meséli el. Ez a szólam élje a maga külön életét, tisztán artikulálva, a bal kézre szinte oda sem figyelve. A tempót úgy válasszuk meg, hogy a két szólam aszimmetriájának exponálására a legalkalmasabb legyen.

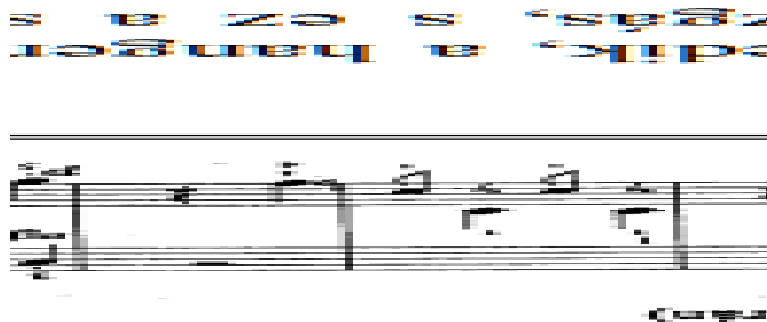
A harmadik darab feszes, kimért tartású csárdás. Hangja a giusto ellenére se legyen kemény! A nyolcadokat ne játsszuk élesen ritmizálva. Ezek is dallamhangok legyenek. Ez egy olyan tánc, ahol a giusto nem merev, szorított, hanem könnyed tartású, lágyan ritmizált.

A negyedik darab nyugodt felső szólama „végtelen melódia”. Középtempóban játsszuk, puha akkordokkal, tiszta és világos szólamvezetéssel kísérjük. A darab végét kissé le lehet lassítani. A sorozat egyik legnehezebb darabja!

Az ötödik darab előadása folyamatos, nyugodt, hangulatát nem szabad túldramatizálni. A középrészben is lágy fortéval egyszerűen előadva szóljon. Apróság, de mégis fontos: a kis kánon indítása (9. ü.) előtt nincs szünet. Az utolsó ütem C-dúr akkordja telt forte, zengjen.

A hatodik darab hangulata csipkelődő, tréfás, vidám. A bal kéz staccato nyolcadai mintha egy kis veréb ugrásai lennének... A hangszeret ne szurkáljuk, finom, puha érintés adja a staccatót -, mintha egy kisgyermekhez nyúlnánk. Ez a billentési igény már megszabja a tempót is. A forte elő van írva, de ne legyen erőltetett: a nyílt hangzás adja a hangerőt. A második versszakban észrevehetően elevenedjék meg a kíséret mozgása, de nem nyolcadonként, hanem könnyedén, ruganyosan, összefogottan játsszuk.

A hetedik darab eleje dolce, mezzoforte, lágy telt hangon, mintegy vonósokon szóljon. Ha a darab eleje túl halk, megakadályozza a szép építkezést. Ne csak a dallam, hanem a harmóniák is ugyanilyen hangon és intenzíven épüljenek. A darab végén a piano új élményt jelentsen.

A nyolcadik darab egy leány játék dallamára épült. A gyerekek kézen fogva mennek, s a hosszú sor kígyózáva tekergődik. Természetes, egyszerű hanggal

történjék mindez. A dallam második megszólalásánál, amikor a kísérő motívum kitágul-kiszélesedik, a hangerő is emelkedjen. Az utolsó előtti ütemben a ciszszel leáll a mozgás, s ez a szólam megszűnik, az utolsó ütemben azonban a fermátás fél kótáknak szólniuk kell!

- *A kilences darab bevezetését el lehet képzelni úgy, mint egy „függőnyt”?* –

Ilyesmire sohasem gondoltam. Egyenletes, folyamatos, nem túl erős, de határozott hangon képzem. Az ötödik ütem belépését agogika nélkül játsszuk, a harmadik sorban a Desz-dúr hármashangzat felbontás is folyamatos legyen. A darab elején és végén levő éles staccatojú hangok valóban élesen, röviden szóljanak! Visszatérve a kérdéses első négy ütemre s a rákövetkező témabelépésre: agogika helyett képzeljük úgy, hogy a basszusban levő gesz staccatoja mintegy „nyit”, előkészíti a következő f-hangot.

De semmiképpen sem lehet az első négy ütemet leválasztani a folytatásról. A darabban levő kétféle staccato valóban kétféle legyen. A dallam hangjai, mint a katonásdit játszó gyermekek, úgy masírozzanak. Nagyon fontos, hogy az utolsó előtti negyedik ütemben a kis legato megszólaljon, és az utolsó két hang ékkel való jelzését vegyük komolyan! Itt sem képzelhető el semmiféle agogika. Ez tulajdonképpen a darab elejének fordítottja. Ott ék-staccato, itt staccato-ék a sorrend. Ez így szépen hangzik, komponálás közben azonban ez eszembe sem jutott, ez egyáltalán nem egy előre kiszámított dolog. Az első négy és az utolsó két ütem keményebb, szárazabb billentést kíván, a népdal maga könnyed, folyamatos hangú. Az egész darab kicsit katonás, hetyke. A bevezetés, a kérdéses négy ütem már exponálja ezt az alapjelleget, így semmiképpen sem nevezhetjük valamiféle elvont dallami vagy ritmikai ötletnek.

A tizedik darab ritmikus, de minden keménység nélküli forte. A különböző szólamokba cserélődő dallamot törésmentesen, folyamatosan vegyük át, minden megállás nélkül. A negyedik témára rávezető kíséretre lehet egy kis pedált venni, de amint a jobb kéz magára marad, a pedált azonnal vegyük el. A pedál szerepe ebben a kis darabban az, hogy a kísérő formulák bonyolódásában fokozza a „vásári hangzavart”. Az utolsó témabelépés előtt a rávezető balkézmenetben lehet egy kis „rátartás”. Ne siessenek ezek a negyedek, a gyorsítás egyáltalán nem oda való. Bár a tenuto jelölve van, mégsem felesleges megemlíteni. A darab utolsó négy üteme végig fortissimo. A záró négy ütem előtt ne legyen agogika, tartsuk a tempót.

A tizenegyes darabot, bár motorikus, mégsem tudom igazán gyors tempóban elképzelni. Legyen együtt a könnyed zongorázás az allegro tartottságával, kontrolláltságával. A tempó folyamatos, de a hangsúlyok nagyon éljenek, lüktessenek. Sehol se maradjon egyetlen nyolcad sem kontroll nélkül. A jobb kézben se szaladjanak a nyolcadok, minden hang legyen kijátszott. Élő, éneklő nyolcadokra van szükség, dallamra, amelyben minden szótag érthető. Az utolsó sor végig fortissimo. A záró négy ütem portatója világosan tagolódjék. Előtte az együtemes szünet nem lehet hosszabb két negyednél, a tempóból nem engedhetünk!

A tizenkettes, tizenhármas, tizennégyes darab szlovák népdalokra épült, amelyeket annak idején, Sári községben jómagam gyűjtöttem, s amelyek az első magyarországi szlovák népdalgyűjteményben meg is jelentek. Szlovákul nem tudóknak is érdemes a szövegeket tanulmányozni, mert Klukon Tibor fordításai igen jók.

A tizenkettesben levő rubato-t a sorvégek kis megnyújtásával érzük el, kevésbé az egyes ütemeken belül. A harmadik sor végén ne legyen megállás. A záró dallamsor végének dinamikája ne essék! A hosszú hangnak sokáig kell szólnia. A darab hangulata kicsit melankolikus, bánatos, szomorkás.

A tizenhármas nem túl vontatott, de nem is gyors. Folyamatosan játszunk, a sorvégeken ne álljunk le. A jobb kezét a darab második felében szabadon „ki lehet engedni”. A dallamot hangerőben nem szükséges kiemelni, a két kéz együtt szóljon, mintha egy kórus énekelne.

A következő kis darab rendkívül egyszerű. Talán csak annyit mondanék, hogy a második strófát, amikor a forte felé törekszik, valóban hozzuk fel dinamikában.

A tizenötös darab parlando-rubato-ja szabad teret enged a deklamálásnak. A darab elég rövid, így, ha valaki igényli, megismételhető. A harmadik ütemben a nyolcad szünet nagyon fontos, ezt érzékenyen „szólaltassuk” meg. Az előtte 5 levő terc disszonanciája csak egy rövid, bánatos sóhaj legyen. Az utolsó ütemben a bal kéz első negyedén szünet legyen. Azt szeretném ezzel kifejezni, hogy a fájdalomnak, szomorúságnak, ami előtte van, nincs feloldása.

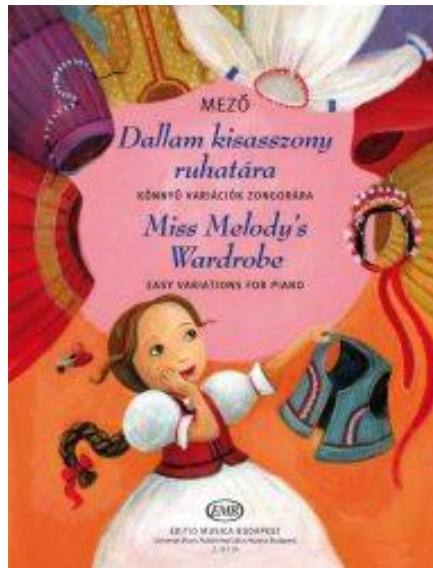
A záró darab, a tizenhatos, az előzőnek éppen az ellentéte. Ez a derűs hangulatú kedves kis népdal kedvenceim közé tartozik. A tempó élénk, de semmiképpen sem erőltetett, hajsolt. A dallam elején a második és negyedik negyed ne legyen staccato. A nyolcadokat plasztikusan, egyenletesen játszunk, sehol se váljanak kontroll nélkülivé. „Ha szél volnék, fűjdogálnék” - mondja a szöveg.

Ezt a plain air hangulatot szerettem volna kifejezni a bal kéz „hullámaival”, amelyeket a dallam harmadik és negyedik sora alatt találunk. Az itt előírt dinamika főként a bak kézre vonatkozik. A tizenkilencedik ütemben levő kis hangpárok fontosak. Talán nehéz a sima „szélfúvás” billentése után átváltani, mégis lényeges, hogy a kis ívek szerint, lassítás nélkül, az éneklő hang megtartásával tagoljuk a dallamot. Mintha kis fodrok lennének ezek, mozgalmas ellentétként az előző dallamfelület simaságának.

A darabokat 1952-ben és 1959-ben komponáltam, de ekkor nyomtatásban nem jelenhettek meg. Pár évvel ezelőtt revideáltam a teljes sorozatot, és most a kiadásra is sor került, rövid időn belül kétszer is megjelent, egykori iskolám, a békéstarhosi „Énekiskola” emlékének szóló ajánlással. Még annyit, hogy a sorozat nem zárt, bármely darabja külön vagy több darabja együtt tetszőleges sorrendben is előadható. Ábrahám Mariann

(Első megjelenés: Parlando: 1987/11., 23-26 p.)

III. MEZŐ IMRE LEGÚJABB PEDAGÓGAI ALKOTÁSA

[Mező Imre: Dallam kisasszony ruhatára – riport-koncertfilm \(46:21\). A Szabolcsi Bence Zeneiskola növendékeinek és tanárainak közreműködésével készült filmben a szerző ismerteti a zongorára írt 153 könnyű variációját. \(Készítette: Maroevich Zsolt, 2021\)](#)

(Parlando 2021/4.)

[Mező Imre: Dallam kisasszony ruhatára. 153 könnyű variáció Baráth András előadásában – koncertfilm \(1:09:11\) // Szerzői ajánló \(pdf\)](#) (Parlando 2021/5.)

III.
A L I S Z T ÖSSZKIADÁSOKRÓL
Még 94 év...??
Ábrahám Mariann beszélgetése Mező Imre zeneszerzővel
(Parlando 2011/3.)

A jubileumi Liszt évben számtalan szempont szerint elevenítjük fel Liszt életművét. 2010 végén ismét megjelent Liszt Ferenc CHOPIN című könyve.^[1] 2011 januárjában volt Hamburger Klára :Liszt Ferenc zenéje^[2] és februárban Watzatka Ágnes: Budapesti séták Liszt Ferencsel^[3] c. könyvének bemutatója. Most a Liszt zeneművek kiadásairól kérdezzük meg az egyik leghivatottabb szakértőt, Mező Imre zeneszerzőt, aki több mint négy évtizeden át volt a Zene-műkiadó Liszt összkiadásának munkatársa.

Mező Imre: Köszönöm a kérdést, és örülök annak, hogy beszélgetésünk talán sokak figyelmét fel fogja hívni a zenei életnek erre a fontos területére, egyben a magyar zeneélet e téren elért eredményeire és problémáira. Zeneműveinek összkiadása dolgában Liszt nincs elkényeztetve. Idén ünnepeljük születésének 200-ik évfordulóját, s halálának 125. évfordulójára is emlékezünk — de zeneműveinek máig nincs befejezett összkiadása. Pedig kettő is megindult. Lássuk először a korábbi.

Liszt Ferenc zeneműveinek első összkiadása, a Franz Liszts Musikalische Werke, Herausgegeben von der Franz Liszt-Stiftung, Liszt halála után 21 évvel, 1907-ben indult. Első kötetét ugyanazon év decemberében vehették kézbe a megrendelők.^[4] A kottákat a lipcsei Breitkopf & Härtel cég készítette. Ez a ma már "régi összkiadás"-ként (alte Gesamtausgabe) emlegetett sorozat (GA), ennek megszervezése és közreadása a Carl Alexander weimari nagyherceg (1818–

1901) által 1887. október 22-én létrehozott Liszt Ferenc Alapítvány (Franz Liszt-Stiftung) egyik vállalkozása volt. Az Alapítvány legfőbb célja Liszt Ferenc weimari hagyatékának gondozása: emlékmúzeum létesítése és működtetése, Liszt életművének megismertetése, terjesztése és elismertetése volt. A nagyherceg a weimari Hofgärtneri, az udvari kertészet épületét bocsájtotta az Alapítvány rendelkezésére a létrehozandó Liszt-múzeum céljára. A múzeum berendezését, működtetését, majd utóbb a GA megindítását, köteteinek folyamatos közlését Marie Wittgenstein hercegné^[5] nagylelkű adománya biztosította: Liszt csaknem teljes hagyatékát, úgymint értékes dísz tárgyakat, emléktárgyakat, s ugyancsak az örökség részét képező pénzvagyont az Alapítványnak adományozta. Liszt zeneművei korának legjobb angol, francia, német, olasz, orosz, osztrák, svájci zeneműkiadóinál jelentek meg, egy-egy mű többnyire két, három, sőt néha több cégnél is egyszerre, ám szétszórt megjelenésük miatt a 20. század elején már nehezen voltak beszerezhetőek. Egyre sürgetőbbé vált tehát az összkiadás elindítása. Az Alapítvány bizottságot alakított a leendő közreadók kijelölésére. Ezeket a századelő legkiválóbb művészei közül választották ki. Közülük is elsősorban azokat, akik maguk is Liszt növendékei voltak. Ismerkedjünk meg most a GA közreadóinak teljes névsorával. A nevek után megemlíteném a kötetszámot és a témát is, amelyen dolgoztak (a római szám a sorozatszám, az arab a kötet-szám).

Eugène d'Albert (1864–1932): I, 1-6, a tizenkét szimfonikus költemény, Otto Taubmann-nal együtt;

Bartók Béla (1881–1945): in I, 3. csoport 3, két zenekari darab: Ungarischer Krönungsmarsch, és az Ungarischer Sturmarsch, Béla Bartók aláírással és „Rakoskeresztur, Januar, 1916.” datálással a Revisionsbericht-ben, I, 5, a „Hungaria” c. szimfonikus költemény revideálása, II, 12, tizenkilenc magyar rapszódia;

Ferruccio Busoni (1866–1924): II, 1-3, zongoraművek;

Berthold Kellermann (1853–1926): I, 2. csoport, 2. és I, 3. csoport, 1-3, zenekari művek, II,12, tizenkilenc magyar rapszódia Bartókkal és Raabeval együtt;

José Vianna da Motta (1869–1948): II, 4-10, zongoraművek, III, 2-3, Beethoven-szimfóniák zongoraátiratai;

Aloys Obrist (1867–1910): I, 1-6, a tizenkét szimfonikus költemény, Otto Taubmannal együtt;

Peter Raabe (1872–1945): II, 12, a tizenkilenc magyar rapszódia Bartókkal és Kellermannal együtt; VII, 1--3, a dalok, V, 6, kisebb kar- és magánénekek orgonával, ellenőrzés és a kritikai megjegyzések kiegészítése;

Bernhard Stavenhagen (1862–1914): I, 4. csoport, 4, zongoraversenyek;

August Stradal (1860–1930): III, 1, Wagner művek zongoraátiratai;

Otto Taubmann (1859–1929): I, 1-6, a tizenkét szimfonikus költemény d'Albert-rel együtt, I, 2. csoport, 1, zenekari művek: Dante-szimfónia;

Philipp Wolfrum (1854–1919): V. 3., 5-7, kórusok orgonával és zenekarral.

A közreadás vezetője (Obmann des Revisionsausschuss) Aloys Obrist volt, reprezentatív egyénisége viszont Eugène d'Albert, nagynevű zongoraművész és zeneszerző, Liszt egykori növendéke lett. Hírnevét tekintve lehetett volna Busoni is, de ő sohasem volt Liszt növendéke. Bartók Béla Liszt "magyar" műveinek a közreadásán dolgozott a GA-nak. Munkafeltételeit a Breitkopf & Härtel céggel 1911. március 18-án aláírt erre vonatkozó szerződésükben határozták meg. A fentebb említett két Magyar indulón kívül Bartók, amint azt a kiadó 1911. október 10-i, Batka János pozsonyi archiváriushoz írt levele is igazolja,^[6] a Hungária c. szimfonikus költemény revideálását is elvégezte. A vonatkozó kötet, az I-es széria ötödik kötete csak a társközreadók nevét közli (Taubmann és Obrist), Bartók neve a GA eredeti (német) változatában nem szerepel. A magyar változatban ellenben a darab kezdete előtt Bartók néhány mondata szerepel magyar nyelven, majd Vörösmarty: Liszt Ferenchez című költeményének három strófáját idézi, utána aláírása látható. Mindezeket túl elvégezte az I–XIX. Magyar rapszódia 214, és a Magyar Dallok (sic!) és Magyar Rhapsodiák 144 oldal terjedelmű anyagának önálló közreadását is. Ezt a munkáját a Breitkopf cég felkérésére Siklós Albert (1878–1942), a budapesti Zeneakadémia zeneszerzés tanára revideálta volna. Ez a terv nem valósult meg, de Siklós később revideálta az Ungarische Krönungsmesse (Magyar koronázási mise) és a Graner Messe (Esztergomi mise) új közreadásának levonatait. A tizenkilenc magyar rapszodiát tartalmazó II. 12. kötet 1926-ban jelent meg úgy, hogy a Herausgeberbericht bevezetője alatt nincs aláírás, a Bemerkungen vége alatt pedig dr. Peter Raabe neve olvasható, „Aachen, im Frühjahr 1926.” datálással. Így azt hihetnénk, hogy a kö-

tetet Raabe adta közre, ám a Breitkopf cég Bartóknak címzett leveleiből egyértelműen kitűnik, hogy a kötet közreadása Bartók önálló munkája. Látszólagos ellentmondás, de mind a két adat igaz. Bartók elkészítette, kidolgozta a nyomdai kéziratot, az úgynevezett metszőpéldányt (Stichvorlage), ám nyomtatás előtt ezt még Berthold Kellermann is átnézte, ellenőrizte, végül Raabe volt az, aki ketten munkáját egyeztette, maga is ellenőrizte, alakította, Bartók Béla kritikai megjegyzéseit átdolgozta, végül a Revisionsbericht alá a saját nevét odaírta. A kötet tehát három ember munkája. Bartók és Kellermann neve azonban csak a Revisionsbericht bevezetőjében szerepel, Raabe itt köszöni meg segítségüket a kötet kiadásának előkészítésében: Bartóknak a rapszodiák első átnézését, az autográfokkal való összehasonlítását és a kritikai megjegyzések vázlatának elkészítését, a magyar kifejezések magyarázatát, Kellermann-nak a gondos szöveg revíziót.^[7]

Bartók két munkája a „Magyar Dallok” és a „Magyar Rhapsodiák” az elkészült közreadás és a kottaoldalok kimetszése ellenére nem jutott el a megjelenésig. A fentiekén túl még előkészített kiadásra jónéhány magyar jellegű zongoradarabot és dalt is, a GA mű címeinek és partitúrabeli jegyzeteinek magyar fordítása is Bartók munkája.^[8] Bartók dolgozott a Csárdás macabre közreadásán is, ezt a darabnak egy, a weimari Goethe- und Schiller-Archiv által őrzött másolata^[9] bizonyítja, amelyen az ő kézírásával bejegyzett metszési utasítások olvashatók. Bartókot egyébként a szerkesztő bizottságnak Busoni javasolta a GA előkészítő munkáiban való közreműködésre.^[10]

A GA magyar verziójával kapcsolatban megemlíteném még a fordítók nevét, akik az eredetileg német nyelvű szövegek magyar fordításait elkészítették: Dóczy Lajos báró (1845-1919), író, műfordító; Molnár Antal (1890–1983), aki 1918 és 1958 között a Zeneakadémia tanára volt, és Dr. Molnár Géza (1870–1933), zenetörténész, esztéta, aki 1900 és 1933 között szintén zeneakadémiai tanár volt.

Annakidején a budapesti sajtó is foglalkozott a GA körül zajló eseményekkel. Major Ervin figyelt fel az A ZENE 1911. szeptemberi számában közölt írásra. A cikk sajnálattal közli, hogy a GA megindítása nem magyar kezdeményezés volt, s hogy a magyar kormány 1907-beli elhatározása, hogy "magyar nyelven kiadja a világhírű művész összes műveit", ránk nézve milyen hátrányos módon valósul meg.

- A) a magyar zeneműkiadókat a tervből kizárták
- B) a Breitkopf céggel hátrányos és biztosítékokat nem tartalmazó szerződést kötöttek
- C) a szerződés megkötéséhez a „ministerium” semmi segítséget nem nyújtott a Zeneakadémiának.

Sajnos, jogosnak kell tartanunk az írás által kifogásoltakat, talán az első pontot kivéve, mert hiába voltak, vagy lettek volna a magyar zeneműkiadók felkészülve egy ilyen volumenű munkára, a források nagy többsége, a nemzetközi hírű Liszt növendékek és az összkiadást finanszírozó alapítvány mind Németországban volt. A biztosítékokkal kapcsolatban viszont már jogos volt a cikk felvetése. A szerződésben az összkiadásból 50 sorozatot rendeltek (sorozatonként 50 kötettel számoltak) úgy, hogy 12 éven át évi öt kötetnek kell megjelennie, ezért a kormány évenként 4500 koronát fizet a cégnek. A kötetekben minden szövegnek magyarul is benne kell lennie. Ezekből aztán semmi sem valósult meg: az évi öt kötet eleve megvalósíthatatlan volt, a kötetekben pedig nem fordítottak minden szöveget magyarra. A kormány viszont 1911-ben már negyedszer fizette ki az egy évre megszabott összeget, holott az év végéig az esedékes húsz kötet helyett csak kilencet szállított a kiadó. Azért, mert a szerződés nem tartalmazott kikötéseket, amelyek a kormányt védték volna, csak a kiadó cég érdekeire voltak tekintettel az aláírók: német részről dr. Oskar Haase titkos tanácsos, a kiadó kitűnő jogásza és főnöke, a pesti minisztérium még egy fogalmazót sem küldött ki a szerződés aláírásához, az egész dolgot a Zeneakadémiára bízta ...

A GA 1936-ban még három kötetet jelentetett meg, ám ez a hattyúdala volt, ezzel befejezte működését. Az Alapítvány vagyona elfogyott, többé egyetlen kötet sem adtak ki. A megjelent összesen 33 kötet^[11] 450 művet tartalmaz (a sorozatok darabjait és változataikat külön számolva), tehát Liszt zeneműveinek mintegy egyharmadát tette hozzáférhetővé.

Liszt összkiadás: még 94 év!?!....

— *Az első, külföldi kísérlet után most nézzük a magyar Liszt összkiadás helyzetét.*

— Az első kötetével 1970-ben, szintén decemberben jelentkező, azóta is folyamatosan megjelenő Új Liszt Összkiadás (Neue Liszt-Ausgabe, NLA) elindításában a magyar Liszt-kutatóké volt a vezető szerep. A Károly Sándor nagyherceg-féle összkiadás befejezésének gondolata a Liszt-kutatásban 1936 óta mindvégig jelen lehetett, de a közállapotok lehetetlenné tettek volna minden erre irányuló törekvést. Komolyabban az ötvenes évek végén foglalkoztak a GA folytatásának, illetve befejezésének tervével. Helmut Holzhauer és Otto Goldhammer weimari Liszt-kutatók 1958-ban egy „Emlékirat”-ban^[12] vázolták fel a GA ki egészítésének módját. Ez a terv, azon kívül, hogy nem lett volna anyagi fedezete, főként azért bukott meg, mert a régi kötetek közreadási elvei akkorra már elavulttá váltak.

Egy korszerű kritikai összkiadás megindítását dr. Gárdonyi Zoltán, a magyar Liszt-kutatás legjelentősebb egyénisége kezdeményezte az 1960-as években. Kezdeményezését dr. Eősze László, a Zeneműkiadó akkori művészeti vezetője is támogatta, és a sikertelen, a Deutscher Verlag für Musik-kal folytatott tárgyalások után Kasselban Karl Vötterlével, a Bärenreiter-Verlag igazgatójával kötöttek megállapodást a Neue Liszt-Ausgabe elindításáról, a Zeneműkiadó és a Bärenreiter közös kiadásában. Külön ki kell emelnem, hogy akkor, és azóta is az NLA az egyetlen olyan összkiadás, amelynek anyagi alapját, bármiféle külső támogatás nélkül, a kiadó cég biztosítja. Nem támogatják gazdag alapítványok, sem gazdag szponzorok. Működését csupán a kiadók, a 19. kötettől kezdve egyedül az EMB áldozatkésztsége, eredményes munkája teszi lehetővé. Igazság-

talán lennék, ha megfeledeznék arról a támogatásról, amelyet a Nemzeti Kulturális Alap nyújt – többek között – az EMB-nek, s rajta keresztül az NLA-nak is. Ezt a támogatást évenként újból meg kell pályázni, vagyis nem jár "alanyi jogon" az NLA-nak, és a Kiadó dönti el, pályázik-e újabb NLA kötetre, vagy sem. Nos, minden jel arra mutat, hogy az EMB folytatja a sorozatot, de nagyon jól emlékszem, hogy a Pótkötetek-sorozat elindítása, és a II. szériát befejező kötet megjelenése közötti időben igencsak kérdéses volt az NLA sorsa, a félbeszakítás veszélye ott lebegett a fejünk felett. Szerencsére akkor éppen igazgatóváltás volt a cégnél, s az új vezető, Boronkay Antal biztosítva látta a folytatás lehetőségét, és felvállalta a vele járó előnyöket: az EMB, mint nemzetközileg elismert Liszt-kiadó, megőrizhette presztízsét, ugyanakkor vállalta a folytatással járó kockázatokat is, nevezetesen azt, hogy az új kötetek ráfizetések lesznek: a kiadásukhoz szükséges költségeket a vállalat nem tudja majd fedezni a fentebb leírt támogatások elnyerése esetén sem. Az EMB sikeres üzletpolitikájának köszönhetően nem ez az utóbbi változat következett be. Annak ellenére, hogy a kezdeti elképzelés, vagyis, hogy az olcsóbb kartonkötéses változat nagyobb példányszámú eladása el fogja tartani a kisebb számban megjelenő drágább, vászonkötéses, tudományos változatot, már jó ideje nem válik be. Tehát ma is a Zeneműkiadó kitartó áldozatkészségén múlik az NLA esetében a megjeLENNI, vagy NEM jeLENNI kérdése.

— *Hol tart ma az NLA?*

— A válasz röviden: az ötvenedik megjelent kötetnél! Bővebben: 1970-től számítva negyvenegy év alatt megjelent az eredeti kétkezes zongoraművek 18 kötet (I. sorozat); a szabad és a kotta hű átiratok 15 + 9 kötet (II. sorozat); majd az előbb ismertetett I. és II. sorozathoz eddig 8 pótkötet is megjelent. A tervek szerint további 7 pótkötet megjelenésével válik teljessé Liszt kétkezes zongoraműveinek kritikái kiadása.

— *Ha megjelent az 57. kötet, hogyan képzeled el a Kiadó az NLA folytatását?*

— Az eddigi elképzelések a zongorazenével való folytatásról szóltak, érthető okok miatt: a zongorakotta írásmódját, kottaképét, a vele való foglalkozást az NLA-ban dolgozó munkatársak már jól ismerik, nem kell új hangszerre váltani, simán megy minden tovább, legfeljebb a kottaoldalok beosztása lesz kissé talán bonyolultabb. A feladat tárgya ebben az esetben, előzetesen elvégzett felmérése-

im szerint 16 kötetben, kötetenként 120 kottaoldalon (+ szövegek!) közreadni a négykezes zongoraműveket, utána 15 kötetben a kézzongorás műveket.

— *Tehát újabb 31 kötet. De mikorra lesznek ezek készen? És van-e valami elgondolás arról, hogy a teljes összkiadás, a zenekari művekkel, orgonaművekkel, dalokkal, misékkal, kórusokkal együtt mikorra fog elkészülni?*

— Egyszerű számtanpélda az egész, de csak akkor, ha a következő sorozatokban lévő hangszerekre, hangszercsoportokra írt partitúrákkal való munka nem vesz igénybe jóval több időt, mint amennyit a zongorakottákkal való munka vett volna igénybe. Külön probléma lesz majd a kórusok, a dalok szövegeinek ellenőrzése. Sőt az új sorozatok forrásainak a beszerzése, hogy azokat a kellő időben használatba lehessen venni. De tételezzük fel, hogy ezek nem fogják a közreadás idejét növelni. Tehát ismert a közreadók száma, ez meghatározza az évente leadott kötet-kéziratok számát, ismert a kiadó teljesítő képessége (mindezt a jelen állapotoknak és az elmúlt négy évtized eredményeinek ismeretében lehet megadni), egy ismeretlen van, ez pedig a még kiadásra váró anyag terjedelme, a zongoraműveken túl. Ezt mintegy 50 kötetre becsülöm. Így, évenként egy-egy kötet megjelenése esetén 2055-ben végzünk a zongoraművekkel (legalább hat pótkötetre kell számítanunk még a 31 kötet négykezes és kézzongorás kötet mellé). Majd 2105-ben a teljes összkiadással.

— *Ezeket a lélegzetelállító számokat komolyan mondod?*

— Természetesen! A kérdésre tehát, hogy mikorra fog elkészülni az NLA, a válasz: 94 év múlva.

— *Még 94 év??*

— Igen. De ezt az időt, remélem és bízom benne, lerövidíthetjük 31 évre.

— *Hogyan?*

— Úgy, hogy a magánszférából (itt a külföld is számításba jön!) támogatót keresünk az NLA folytatásához, aki egy alapítványon keresztül ehhez minden támogatást biztosítani tud: hat felkért munkatárs egy év alatt elvégezheti három kötet közreadását és a közreadások revideálását, a kiadó elkészíti az évenkénti három kötetet, és biztosítani kell még a kész kottarajzok számára háromszori korrektúrát. A munkatársak díjazását úgy kell megállapítani, hogy az – folya-

matos munka esetén – biztosíthassa megélhetésüket. Ennyi az egész. A támogató egy ilyen gesztusával megörökítheti a nevét szerte az egész világon.

— *És ki fogja ezt megszervezni?*

— Talán nem feltétlenül a Zeneműkiadó. De nem is biztos, hogy keresni, vagy szervezni kell. 1970 augusztusában a Nemzetközi Gulbenkian Alapítvány felajánlotta támogatását az NLA-nak. Ennek az elfogadásához a Művelődési Minisztérium hozzájárulását kérte az EMB. Onnan azonban a kiadó akkori igazgatója Sarlós László, Ilku Pál minisztertől 1970. augusztus 19-én nemleges választ kapott, de nem írásban, csupán szóban. A válasz így hangzott: „semmilyen külföldi támogatást nem tartunk szükségesnek a Liszt összkiadáshoz” (!) Vajon mit válaszolna most az EMB-nek ugyanez az alapítvány, ha felvetnék neki az NLA támogatásának a kérdését?

— *Az összkiadás eddig megjelent kötetein jó néhány közreadó neve szerepel, s ezek a nevek később már nem térnek vissza. Miről árulkodik ez a jelenség?*

— Valóban így van. Az NLA köteteinek közreadásán eddig tizenhat (!!) zeneszerző, zenetudós, vagy zongoraművész dolgozott. Ismerjük meg a neveiket: Boronkay Antal, Bozó Péter, Éger Györgyi (+), Farkas Zoltán, Gárdonyi Zoltán (+), Gémesi Géza, Kaczmarczyk Adrienne, Kassai István, Andreas Krause (Németország), Martos László, Mező Imre, Mikusi Eszter, **Sulyok Imre (+)**, **Szelényi István (+)**, Szerző Katalin, Vikárius László. Közülük magam voltam az egyetlen "főhivatású", a kiadói állásomban. A többiek vagy egyéb állásuk mellett végezték ezt a sok időt és igen nagy figyelmet igénylő munkát, vagy pályakezdőként, állás nélkül. Ebből a munkájukból nem tudtak megélni, ezért, ha egyéb munkalehetőséghez jutottak, felhagytak a Liszt közreadással. Jelenleg közreadóként egyedül Kaczmarczyk Adrienne dolgozik. Hogyan lehetne ezt a fluktuációt megszüntetni? Előbb már említettem erre lehetőséget ...

— *Mi volt a Te munkád az NLA köteteiben?*

— Négy kötetnek önálló, azaz egyedüli közreadója, 23-nak társközreadója, a két legutóbbi kivételével a többi 48-nak zenei szerkesztője voltam.

— *Kicsit részletesebben: mi a feladata a közreadónak, és mi a szerkesztőnek?*

— A közreadó értékeli a forrásokat, megállapítja sorrendjüket, a főforrás evidens hibáit az analógiák alapján kijavítja, a problematikus helyeken meghozza döntését a megoldásról. Mindezeket beírja a kritikai megjegyzésekbe. A forrásokat a főforrással összeveti, és minden eltérést ugyancsak regisztrál a jegyzetanyagban. Elkészíti a forrásleírásokat. Leírja a mű keletkezésének körülményeit, ismerteti az esetleges ajánlás címzettjét. A források alapján megállapítja a mű címét, vagy címeit, ha szükséges, megírja a lábjegyzeteket, a kottát az utolsó jelleg és hangig ellenőrzi, majd megírja az Előszó-nak a darabra vonatkozó részét.

A zenei szerkesztő feladata mindezt ellenőrizni: a kotta szöveghelyességét, a kritikai megjegyzések tartalmi helyességét, a forrásleírások szövegét. Egységesíti a jelhasználatot a sorozatnak megfelelően. Ha mindez kész, utasítást ad a kotta leírására, meghatározza a sorméretet, betűtípusokat. Elkészítetteti a lábjegyzetek és minden egyéb szöveg fordítását. Az új kottarajzon elvégzi az első korrektúrát, az elkészült fordításokat egybeveti az eredetivel. Mindezt ismét átadja a közreadó(k)nak, aki(k) elvégzi(k) a kotta második korrektúráját, és ellenőrzi(k) a szövegfordításokat. Ezek után visszaküldi az új leírást javításra, a fordítókkal megbeszéli az esetleges problémákat. A visszaküldött új kottarajzokon ellenőrzi a kijelölt javítások végrehajtását. Ellenőrzi a szövegek tördelését, az állításmintákat. Elvégzi a megadott címlapszövegek korrektúráját. S ha a kotta összes oldalán minden megjelölt hiba javítva van, akkor aláírja az imprimatúrát, és az egész anyagot elküldi a nyomdába. Ott ellenőrzi az oldalbeosztást a nyomdai íveken, végül a szerkesztőségbe beérkező műszaki példányt ellenőrzi, és megadja a szállítási engedélyt.

— *Ha belegondolok abba, hogy a kész kottát – vagy a fénymásolatát – kézbe véve mit észlel ebből a sokrétű munkából egy átlagos muzsikus...?? Ki gyűjti össze a forrásanyagokat?*

— A források listáját a közreadó Liszt-kutató állítja össze. Ezeknek a beszerzését, az esetleg szükséges tintamásolatok elkészíttetését a Zeneműkiadó az első kötettől az utolsóig magára vállalta. Az ezzel járó adminisztráció viszont ismét csak a zenei szerkesztő feladata volt. Tekintettel arra, hogy az írott és nyomtatott források majdnem mindegyikét más és más gyűjteményből kellett beszereznünk, ez nem kevés munkát jelentett. A szériaváltásnál ezért célszerű volt az összes kötet forrásait egyszerre megrendelni. Ezt 1986-ban Sulyok Imrével így is csináltuk, és csak a komplett forrásanyag rendelkezésre állásakor kezdtünk dolgozni a következő kötet közreadásán.

— *Az új összkiadás példányaiból sokszor hiányzik a magyar nyelvű szöveg. Miért?*

— Az első sorozat esetében ez a Bärenreiter céggel történt megállapodás szerint volt így, s ezt a gyakorlatot követtük a másodikban is. Azért, mert a magyar piac olyan kicsi, hogy emiatt nem tűnt célszerűnek a német és az angol mellett még egy harmadik nyelven is közölni az összes szöveget. Ez jelentékenyen megemelte volna a kötetek előállítási költségeit. A Supplement kötetek esetében viszont az EMB már felvállalta ezeket a költségeket.

— *A kottakiadás munkafázisai után a forrásokról hallhatnánk valamit? Mi számít forrásnak?*

— Kéziratos források a vázlat, az első megfogalmazás, ennek átdolgozása, az erről készült autográf, vagy idegen kéztől eredő tisztázat, a metszési kéziratok, a Liszt által javított korrektúralevonatok. Nyomtatott források az első kiadások, ugyanezek Liszt utólagos bejegyzéseivel, sőt átdolgozásaival. Minden, Liszt életében megjelent kiadás. Ide tartoznak még a Liszt leveleiben található, a művekre vonatkozó megjegyzések, valamint Lisztnek a zongoraóráin elhangzott, műveivel kapcsolatos szóbeli megjegyzései, utasításai, amelyek hiteles formában maradtak fenn: Lina Ramann Liszt-Pädagogiumában^[13] vagy August Göllerichnek a Liszt zongoraóráin készített feljegyzéseiben 1884 és 1886 között.^[14]

A források a budapestiek mellett a nagy könyvtárakban az egész világon, főként azonban a bécsi, londoni, moszkvai, New-York-i, római, stockholmi, szentpétervári, washingtoni és weimari könyvtárakban és archivumokban vannak. Felkutatásuk és beszerzésük nem kevés munkával jár. Nehezebb a magángyűjteményekben fellelhető források másolatait meghozatni, ilyen esetben már személyes kapcsolatokra is szükség van. Legnehezebb, szinte lehetetlen az árveréseken egyre-másra felbukkanó autográfokhoz, levelekhez stb. hozzájutni. Szerencsés esetben közgyűjtemények vásárolják meg a dokumentumot, de az is előfordul, hogy magánszemély a vásárló. Ettől kezdve minden hirtelen üzleti titokká válik: a vásárló nevét, elérhetőségét nem adják ki az árverező cégek. Csak annyit lehet a forrásról tudni, amennyit a katalógus elárul az árverés előtt (ez sem kevés, a kottakéziratok egy-egy lapjáról bemutatott reprodukció forrásértékű!), és felje-

gyezni felbukkanásának idejét. Aztán reménykedni, hogy a legközelebbi árve-réskor majd közgyűjteménybe kerül.

Nem tekinthetők forrásnak a szójhagyomány által esetleg megőrzött megoldá-sok, és persze a hamisított kéziratok. Egy fölöttébb ravasz módon, Liszt kézírá-sát utánozva leírt „autográfot” lepleztünk le a Hangnem nélküli bagatell címen ismert Vierter Mephisto-Walzer közreadásakor Sulyok Imrével. Az I. 14-es kö-tet kritikai megjegyzéseiben erről beszámoltunk. Véleményünket írásszakértő is megerősítette.

— *A Liszt kutatás más területeinek eredményei hasznosíthatók-e az összkia-dásban?*

— Természetesen. Elsősorban Liszt zeneműveinek katalógusai. Meglehető-s számban adtak ki belőlük. Legjelentősebbek a Rapbe új kiadása, az Eckhardt-Mueller és a Searle-Howard-Short jegyzékek, de rajtuk kívül még jó néhányat meg kell néznünk, ha pontosan tájékozódni szeretnénk (Friwitzer, Ramann, Göllerich, Milstejn, Walker, Chiappari, Gut stb.).

Sokkal rosszabbul állunk a tematikus katalógusokkal: Liszt maga készítette saját műveiről a jelenleg létező egyetlen egyet, és 1855-ben, majd 1877-ben is kiadta. Újabb azóta sem jelent meg. Budapesten a Liszt Kutatóközpont 1986 óta folytat-ja egy új katalógus kiadásának előkészületeit, igen gazdag adatbázisuk már ed-dig is sok segítséget nyújtott az NLA-nak. Megjelenéséről egyelőre semmit nem hallani. Serge Gut legutóbb (2009) német nyelven megjelent Liszt könyve tájé-koztat a „Franz Liszt (1811–1886) -A Thematic Catalogue of His Works” kiadá-sának előkészületeiről. A kétkötetes munkát Michael Saffle és munkatársai szer-kesztik, és mint a „Franz Liszt Studies Series 12” jelenik majd meg a Pendragon Press, Hillsdale, NY kiadásában. Liszt írásait annakidején Lina Ramann adta ki (Gesammelte Schriften), most ugyanennek az anyagnak új, kritikai kiadása jele-nik meg Detlef Altenburg irányítása alatt a Breitkopf & Ha"rtel, Wiesbaden-nél (Franz Liszt, Sämtliche Schriften, eddig három kötet készült el belőle). Bőséges jegyzetanyaggal ellátva adta ki Serge Gut és Jacqueline Bellas 2001-ben a Liszt-d'Agoult levelezést^[15] – ezek a kiadványok sokat idézett forrásmunkák az NLA apparátusaiban. Liszt elveszett műveiről Friedrich Schnapp adott ki kataló-gust^[16].

Pótolhatatlan segítséget nyújtanak a nyomtatott források datálásához a kiadókat tárgyaló katalógusok, amelyek a 19. századi Franciaország és Németország területén működött zeneműkiadók tevékenységét dokumentálják,^[17] de vannak olasz és angol területekről beszámoló katalógusaink is. A magyar zeneműkiadók működéséről Mona Ilona 1989-ben megjelent kitűnő munkája: A magyar zeneműkiadók és tevékenységük, 1774–1867 tájékoztató. Sajnos sehol sem indult meg ez idáig Liszt leveleinek tudományos igényű összkiadása. Ezen a téren az NLA szerkesztői „csak” a Ramann-féle Franz Liszt, Briefe, valamint a Wagner, August, Agnes Street, Carl Alexander, Bülow, stb. levelezés különböző szinten kiadott köteteit használhatják.

— *Van-e olyan mű, ami egyáltalán nem volt még kinyomtatva?*

— Rendkívüli gondosságot igénylő, de igen szép munka az ilyen művek közreadása. Az NLA I. sorozata 35 első kiadást tartalmaz, közöttük van a Festpolonaise, La notte, Stabat Mater, Urbi et Orbi, Vexilla Regis prodeunt, Via Crucis. A II. sorozatban első kiadás volt a Fantázia olasz operamelódiákra, a Schwanengesang und Marsch (Erkel: Hunyadi László), Hymne à St. Cécile, és további hat mű. A pótkötetekben a Dante szonáta első verziója, az F-dúr zongoradarab, a Scherzo und Marsch első verziója, és más művek (főként első verziók) szerepelnek, összesen 28 darab, összesen tehát 80 első kiadást mutat be az NLA I. és II. szériája és pótkötetei.

— *Mi okozza a zavart az opusz-számoknál? A közismert fiatalkori etűdök Op. 1 és Op. 6-ként is ismertek. Mi a magyarázata ennek?*

— Liszt korai zongoraműveivel kapcsolatban itt annyit kell tudnunk, hogy nincs feltüntetve rajtuk a szerző által következetesen megadott számozás. Mielőtt a magyarázatra térnénk; nézzük, mit mutatnak a források. Az említett kis etűdök, "Étude en douze exercices" 1827-es lipcsei kiadásán Hofmeister az Op. 1-et írta a kottára, az 1826, vagy 1827-es párizsi kiadásán (Aulagnier) az Op. 6 jelzés szerepel. Ugyancsak Op. 1-esek a Nyolc variáció (Erard, Paris, 1824, vagy 1825) és a La fiancée-fantázia (Paris, Troupenas, 1829) is. De az Op. 6-ból is van még két másik: a Grande valse di bravura és az Apparitions. Ami most kövezik, az még „szebb”: Op. 5-ből öt mű van, Op. 2-ből kettő. „Csak” egy van az Op. 3, 4, 7-13-ból. Itt vége is a számozásnak, (amely Busoni szerint 1838-ig létezett csupán), de még van egy meglepetés: a Tscherkessenmarsch (Chabal, Paris, 1844) az Op. 45-ös számozást kapta.

Busoni a Hofmeister Op. 1-ét úgy magyarázza, hogy az volt a Németországban elsőként kiadott Liszt mű. Ha a továbbiakat elemeznem kellene, tanácstalan lennék. Úgy gondolom, hogy ez a jelenség csakis azzal magyarázható, hogy Liszt egyáltalán nem tartotta fontosnak, hogy műveit opusz számokkal lássa el. Ezt talán csak a kiadók tartották fontosnak: mert micsoda zenedarab lehet az, amelyiknek még opus száma sincs? Lisztről viszont lehetetlen elképzelni, hogy gondosan számozgatta volna a műveit (mint ahogyan ezt az úgynevezett vielschreiber-ek teszik. Nem a mű a fontos, hanem hogy mennél több legyen belőle...)

— *Nem árt-e Liszt nagyságának, hogy az ismeretlen és kevésbé értékes, alkalmi darabjai is megjelennek?*

— Az Összkiadásnak tartózkodnia kell a művek minősítésétől. Minden hozzáférhető és ismert művét közölni kell, válogatni itt nem lehet. Az ismeretlenségből kimagasló remekművek is bukkanhatnak elő: ilyen, példának okáért, a Via Crucis szólószongora változata. Az alkalmi darabok megismerése Liszt teljesebb megismeréséhez visz. Az „értékkülönbözeteket” senki sem fogja a remekművek "értékéből" levonni. Egy szerző rangját pedig mindig ez utóbbiak határozzák meg.

— *Milyen publicitása van külföldön a magyar összkiadásnak?*

— Az első sorozat befejezésekor az EMB azért szakított a Bärenreiter Verlaggal, mert a németek nagyon elhanyagolták az NLA terjesztését a nekik fenntartott területeken, Nyugat-Európában (ne feledjük el, akkor 1985-öt írtunk!). Most egészen másként történik, az EMB igen jól menedzseli az összkiadást. Tokióban minden hangszerboltban kínálják és forgalmazzák az NLA köteteit, a kottaüzletekről nem is szólva. Sanghaiban a legnagyobb kínai kottakiadó vásárolta meg az NLA számos kötetét: a kottákat ott reprodukálják igen jó minőségben, az eredeti szövegeiket kínaira fordítják, és úgy árulják. A nyugati nagy könyvtárellátó cégek nem darabonként, hanem sorozatonként vásárolják az Összkiadást, s így amint egy kötet megjelenik, kb. 250 példányt azonnal átvesznek belőle. Ez fix jövedelmet jelent a cégnek, és lehetővé teszi a sorozat folytatását is. A szakma, a kutatók is jól ismerik az NLA-t, és el is ismerik, számolnak vele, ez is fontos dolog.

— *Saját zeneszerzői tevékenységedet nem akadályozta a kiadói munka?*

— A Zeneműkiadónál 1968. január 16-tól 2009. január 31-ig voltam állásban, az NLA szerkesztésén 69-től 2009-ig dolgoztam. A kezem alól kikerült 48 kötet (több mint 7.000 kottalap, és 1.800 a szövegoldal). A velük való foglalkozásom gondjai minden erőmet igénybe vették, a saját műveimmel való foglalkozásra sem időm, sem erőm nem maradt. A szakmámhoz 2009-ben tértem vissza. Örültem a változásnak. Első munkám egy 60 énekből álló sorozat – Törzsök Béla (1916-2009): Tapsolj kicsi szív. Énekek gyermek-istentiszteletekre. Kézirat - darabjainak az átdolgozása volt, egyszerűbbé, könnyebbé tettem őket. Ez kötötte le az első szabad évemet. Tavaly pedig, 2010-ben, 62 nagyon könnyű zongoradarabot írtam kezdő zongoristák számára, magyar betlehemes és karácsonyi énekek felhasználásával. A sorozat címe Kiskarácsony, Nagykarácsony lesz, és idén, megfelelő időben, a napforduló ünnepei előtt tanárok-diákok már meg is vásárolhatják, remélem.

— *Nem érezted a folyamatosság hiányát a komponálásban?*

— Ez érdekes kérdés. A hiányt azért nem éreztem, mert nem tudom, hová, meddig jutottam volna akkor, ha állandóan a műveimmel foglalkozom. Azt biztosan tudom, hogy a Liszt-kutatásban való tevékenységem során nemcsak Lisztet, hanem saját magamat is megtanultam megismerni. Tehát mintegy saját magam számára is észrevétlenül, visszahelyezkedtem abba a gondolkodásmódba, amelyet 1968-ban abbahagytam. Megmaradt bennem, sőt mélyebb lett vonzódásom a népi dalkincshez, és erősödött bennem annak tudata is, hogy ebből a kincsből részesíteni kell a mai fiatalságot. Hogyha kevesebbet énekelnek, akkor zongorázzák, vagy valamelyik más hangszeren játsszák. Fogadják magukba, legyen zenei én-tudatuk alapja, szilárd és értékes, amelyre későbbi zenekultúránk felépülhet. Visszatértem, mint egy látogató rég nem látott szülőföldjére, korábbi darabjaimhoz: most milyenek találom őket? Ha szükséges, akkor még javítom, bővítem, gazdagítom némelyiket, mások felől megnyugszom, rendben vannak. De még itt is van tovább gondulásra lehetőség, hogy ti. valamely más apparátuson nem volna-e jobb megszólaltatni valamelyiket? Nem „fekszik” e jobban azon a másik hangszeren? (Lisztől ezt is megtanultam.). S így lett a kedvenc kis Mulatók című cselló-zongora darabomnak most zongora négykezes ikertestvére: legalább olyan hangulatosnak találom, mint az első változatot, és ez is könnyen játszható. (Egy ideje még egy kétkezes változat megírásának a gondolata is foglalkoztat ...)

— *Számomra rendkívüli a Te életpályád. Mint zeneszerző, belefogtál egy hihetetlenül aprólékos, rendkívüli gondosságot igénylő szellemi munkába, amit évtizedeken át töretlenül és magas színvonalon műveltél. Most, hogy abbahagyad, ugyanaz a tevékenység tart fogva, mint fél évszázaddal ezelőtt. Úgy gondolom, hogy ez akarattól független. Úgy tűnik, hogy a fiatalok számára írt darabjaidat végtelen nagy érzéssel, szakmai hozzáértéssel és szeretettel veted papírra. Van ebben a két tevékenységben valami közös?*

— Gyerekkoromban egyszer havat sepertem a gangon. A végénél téглаoszlop tartotta a tetőt, de nem négyzet keresztmetszetű, hanem derékszög. Beesett a hó a sarokba, nehezen lehetett hozzáférni. De addig nem mentem tovább a söprögetéssel, amíg azt a sarkot is ki nem takarítottam. Apám figyelte az ablakból, mit csinállok. Megtudtam, hogy meg volt velem elégedve. Hogy hogyan csináljam, tőle tanultam. Zeneműkiadói emlékem: Maros Rudolf: Eufónia 63 című zenekari művének partitúráját szerkesztettem. Rengeteg sor volt, osztott (divisi) vonósok. Olvastam a bőgő szólamot, sűrű, kromatikus anyag volt, de logikusan megírva. Elakadtam. Nem illett egy hang a rendszerbe. Maros megnézte, utána rögtön bement Sarlóshoz, az igazgatóhoz, és lelkesen mesélte neki, hogy azt az egy hanghibát meg tudtam találni. Jóval később a cégnél mindenkinek megmutatták a saját káderlapját. Az enyémmre azt írták, hogy nem tudok különbséget tenni fontos és lényegtelen dolgok között. Ha Maros partitúráját csak úgy átfutom, soha nem veszem észre benne azt a hanghibát.

Az lett volna jobb, ha a hanghibás partitúra egy hónappal előbb megjelenik? Olasz Ferencnél olvastam valahol, azt írja: a középkori katedrálisok kőfaragói a faragványaiknak azokon a helyein is gondosan megmunkálták a felületet, ahová a hívek soha nem fognak odalátni ...Ez a rendes munka, amely az elvégzőjének megnyugtatja a lelkét, biztonságot, jó közérzetet ad. Az átfutás semmit nem ad. Legfeljebb félelmet, állandó nyugtalanságot: hátha mégis volt abban a kéziratban valami hiba? Ki és mikor fogja észrevenni? Kifogástalan megoldást, a legjobb megoldást kedvelem, nem a gyors munkát. Ez a közös a két tevékenységben, illetve bennem. Zeneakadémiai tanárom, Szervánszky Endre idén lenne 100 éves. Ez alkalommal hadd idézzem Őt most. Egyik óránkon így szólt hozzánk: Urak! Figyeljék meg a lányokat: egy hajtincset félóráig is el tudnak igazgatni, próbálgatni a tükör előtt. Ha a műveit mindenki ilyen gonddal javítgatná, nem lenne rossz zeneszerző.

Ami Lisztet illeti, volt alkalmam látni nagyon sok kéziratát. S rajtuk a sok-sok javítást, törlést, újrafogalmazást. Az pedig példátlan, hogy weimari korszakában az operafantáziákon kívül szinte minden jelentős zongoraművét gyökeresen átdolgozta.

— *Hogyan látod a Liszt-kutatást ma Magyarországon?*

— Mintha a megtorpanás jeleit mutatná. Az NLA-nak, ahol ma is eredményes munka folyik, kissé bizonytalan a helyzete. Egyetlen kitűnő közreadója óriási terheket visel. A kötetek megjelenésének jelenlegi üteme (évi egy kötet) nehezen lesz tartható, ha nem lépnek be újabb közreadó munkatársak. De ismét előáll az ördögi kör: belépnek, de nem lesz belőle megélhetésük. Az EMB szívesen megduplázná a tempót, és talán a piac is elbírná. Hol akad el a dolog? Az előbbiekben már felvettem gondolatokat ezzel kapcsolatban. Még egy gondolat: ha megélhetés várná egy Liszt műhelyben az újabb munkatársakat, a Zeneakadémia zenetudományi tanszaka bizonyára küldene oda olyan végzett embereket, akik a tanszak kurzusain már felkészültek Liszt műveinek a közreadására. Sőt, diplomamunkájuk egy-egy NLA kötet komplett közreadása lehetne, forráskutatással együtt. Egy ilyen eset már előfordult az NLA történetében: a II/21. kötet egyik közreadója, Andreas Krause doktori címét ennek a kötetnek közreadásáért nyerte el! Németországból ösztöndíjjal érkezett Budapestre, hogy itt az NLA munkatársaként ezt a feladatát teljesíthesse. Az NLA-hoz Budapestről is lehetne érkezni ösztöndíjas Liszt kutatóknak!

A Liszt kutatás más területein nagy nyugalmat látok. Az EMB készülő két kis füzete kedves dolog, de az évforduló szempontjából nem nevezhető reprezentánsnak (nagyon könnyű Liszt zongoraműveket tartalmazó füzet, mint az NLA „mellékterméke”, és egy cselló-zongora füzet, szintén alsó fokra, feltehetően nem csak eredeti Liszt átiratokkal). Bár mindkettő fontos szerepet tölthet be a gyermekek zenei nevelésében. Hogy ne csak hallgassák Lisztet, hanem játszassák, játsszák is! Az EMB igazi és valóban nagy produkciója az NLA 50. kötetének megjelenése, Kaczmarczyk Adrienne munkája. Azt kell mondjam, hogy a bicentenárius legjelentősebb eseménye. Rivaldafények, média és tapsok nélkül is. Itt van, megvan, az előtte lévő negyvenkilencel együtt. Olyan eredmény, amely a nemzetközi Liszt szakma előtt is méltó ünneplése az évfordulónak.

— *Mivel fejeznéd be ezt a beszélgetést?*

Liszt felvállalta magyarságát. Életműve nemzeti kincsünk. Ezt a hatalmas kincsértékéhez méltó módon kell gondoznunk, Őriznünk és a világ elé tárni. A magyarságnak is fel kell vállalnia Lisztet. A díszkard ehhez ma már nem elegendő.

— *Köszönöm a beszélgetést.*

^[1] Liszt Ferenc, Chopin. Ford. Wass Ottilia (Budapest: Gondolat Kiadó, 2010). Az 1873-ban megjelent első kiadás hasonmás kiadása. Gondozta és jegyzetekkel ellátta Szilasi Alex.

^[2] Hamburger Klára, Liszt Ferenc zenéje (Budapest: Gondolat Kiadó, 2011).

^[3] Watzatka Ágnes, Budapesti séták Liszt Ferencsel (Budapest: Helikon Kiadó, 2011).

^[4] A sorozat utóbb a Grossherzog Carl Alexander Ausgabe der musikalischen Werke Franz Liszts elnevezést kapta.

^[5] Marie von Hohenlohe-Schillingsfürst (született Sayn-Wittgenstein) hercegné (1837–1920), Liszt gyámleánya. Az örökséghez Carolyne Sayn-Wittgenstein hercegné (1819–1887), vagyis az édesanyja halála után jutott, aki Liszt élettársa volt, és Liszt általános örököse lett.

^[6] L. Bratislava BRm, Signatur: Batkova pozostalost', Korespondencia Breitkopf u. Härtel, kr. c. 6.

^[7] „Um die erste Durchsicht der Rhapsodien, das Vergleichen mit den Handschriften und Vorarbeiten, und das Herstellen eines Entwurfes zu dem Herausgeberbericht hat sich Herr Professor Bela Bártók (sic!) in hohem Masse verdient gemacht. Auch die Erklärung aller ungarischen Ausdrücke in den nachfolgenden Bemerkungen stammt von ihm. Herr Professor Berthold Kellermann hat gleichfalls mit nie ermüdender Kraft die kritische Durchsicht der Rhapsodien gefördert. Bei den Künstlern sei hiermit für ihre wertvolle Arbeit herzlicher Dank ausgesprochen”.

^[8] vö.: Somfai László: Bartók és a Liszt-hatás. Magyar Zene, 1986/4, 341-42 old. A dolgozat 9. lábjegyzetében említett közreadásra (Bartók-Breitkopf levelezés, mintegy 160 levél közzététele a Documenta Bartókiana-ban) sajnos mindeddig nem került sor. A Bartók-GA dokumentumaival kapcsolatos munkámhoz nyújtott segítségéért Vikárius Lászlónak, a Bartók Archivum vezetőjének tartozom köszönettel.

^[9] Jelzete a weimari Goethe- und Schiller-Archívumban: GSA 60/I, 83.

^[10] A Breitkopf & Härtel kiadó Bartók Bélához írt leveleit lásd: Documenta Bartókiana, Heft 2., Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965., 62-76. old.

^[11] A GA mérlege egyébként: 30 év alatt 33 kötet (1,1 kötet évente), de egyenlőtlen elosztásban: kétszer is előfordult, hogy három kötet jött ki egy év alatt, de 12 olyan év is volt, amikor egy sem.

[\[12\]](#) Nationale Forschungs- und Gedenkstätten der Klassischen Deutschen Litteratur in Weimar. Denkschrift über die Gesamtausgabe der musikalischen Werke von Franz Liszt. (kézirat.)

[\[13\]](#) Liszt-Pädagogium. Klavierkompositionen Franz Liszts nebst noch unedirten Veränderungen, Zusätzen und Kadenzen. Nach des Meisters Lehren pädagogisch glossirt von Lina Ramann. Serie I-V (Leipzig: Breitkopf & Härtel, 1901).

[\[14\]](#) Franz Liszts Klavierunterricht von 1884–1886. Dargestellt an den Tagebuchaufzeichnungen von August Göllerich. Herausgegeben von Wilhelm Jerger (Regensburg: Gustav Bosse Verlag, 1975).

[\[15\]](#) Franz Liszt, Marie d'Agoult, Correspondance. Nouvelle édition revue, augmentée et annotée par Serge Gut et Jacqueline Bellas (Librairie Arthème Fayard, 2001).

[\[16\]](#) Friedrich Schnapp, Verschollene Kompositionen Franz Liszt. In: Von deutscher Tonkunst. Festschrift zu Peter Raabes 70. Geburtstag. Hrsg. von Alfred Morgenroth (C.F.Peters, Leipzig, 1942).

[\[17\]](#) A franciaországi kiadókat és tevékenységüket ismertető katalógust emelném ki: Anik Devriès--Francois Lesure, Dictionnaire des éditeurs de musique français. Volume II. De 1820 à 1914 (Geneve: Éditions-Minkoff, 1988).